

दशमः पाठः

विश्वबन्धुत्वम्

विश्वस्य सर्वान् जनान् प्रति बन्धुत्वस्य भावः एव विश्वबन्धुत्वम् इति कथ्यते। शान्तिमयाय जीवनाय विश्वबन्धुत्वस्य भावना नितरां महत्त्वं भजते। सर्वजनहितं सर्वजनसुखं च बन्धुत्वं विना न सम्भवति। विश्वबन्धुत्वम् एव दृष्टौ निधाय केनापि मनीषिणा निर्दिष्टम् –

**अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम्।
उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम्॥**

साम्प्रतम् अखिले संसारे अशान्तेः हिंसायाः च साम्राज्यं व्याप्तम् अस्ति। येन साधनसम्पन्नः अपि मानवः सुखस्य स्थाने दुःखमेव अनुभवति। यद्यपि ज्ञानबलेन मानवः इदानीं आकाशे विचरितुं, सागरान् सन्तर्तुं, विश्वभ्रमणं कर्तुं चन्द्रादिग्रहेषु च गन्तुं समर्थः अस्ति, तथापि परस्परं सम्बन्धानां कटुता अशान्तिः चैव दृश्यते। विगतयोः द्वयोः

विश्वयुद्धयोः विनाशलीलां सर्वे जानन्ति एव। इदानीं तृतीयस्य युद्धस्य सम्भावना सर्वदा मानवजातिम् आक्रान्तं करोति। आयुधानाम् अविवेकपूर्णः संग्रहः, नाभिकीयशक्तिः परीक्षणम् देशानां प्रतिद्वंद्विता च विश्वं नाशं प्रति नयन्ति। अतएव विश्वबन्धुत्वम् अपरिहार्यम्। मानवः मानवं प्रति बन्धुवत् आचरणं कुर्यात्। एकः देशः अन्येन देशेन सह बन्धुतायाः व्यवहारं कुर्यात्। सबलाः देशाः दुर्बलेषु देशेषु आक्रमणं न कुर्युः। स्वार्थस्य लोलुपतायाः महत्वाकाङ्क्षायाः च स्थाने परस्परं सहयोगस्य प्रसारो भवेत्।

अधुना संसारस्य कतिपयेषु महाद्वीपेषु परस्परं शत्रुतायाः हिंसायाश्च साम्राज्यं व्याप्तमस्ति। अखिलं विश्वं विविधाभिः समस्याभिः पीडितम् अस्ति। जीवने शान्तिः दुर्लभा जाता। कुत्रचित् श्वेताश्वेतयोः कारणात् कलहो वर्तते। कुत्रचित् धर्मभेदः विद्वेषस्य कारणमस्ति। कुत्रचित् तु वर्गभेदः, लिंगभेदः जातिभेदः वा। स्वार्थाय, अहंकाराय, शक्तिवर्धनाय चापि देशाः संघर्षरताः सन्ति। अनेन मानवः एव मानवहन्ता सञ्जातः।

तथापि शान्तिस्थापनार्थम् अनेके देशाः अनेकाः संस्थाः च प्रयासरताः सन्ति। यथा संयुक्तराष्ट्रसंघः, गुटनिरपेक्षान्दोलनं जनान्दोलनं च विश्वबन्धुत्वं स्थापयितुं सततं प्रयत्नं कुर्वन्ति। इदम् अस्माकमपि दायित्वम् इति स्मरणीयम्। संसारे सर्वेषु मानवेषु समानं रक्तं प्रवहति। सर्वे समानाः सन्ति। अस्माकं कामना अस्ति –

सर्वे भवन्तु सुखिनः सर्वे सन्तु निरामयाः।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद् दुःखभाग् भवेत्।।

शब्दार्थाः

भद्राणि	=	कल्याण
मनीषिणा	=	विद्वान् द्वारा
प्रेम्णः	=	प्रेम का
साम्प्रतम्	=	इस समय
सन्तर्तुम्	=	पार करने के लिए
भ्रान्ता	=	भटके हुए
हन्ता	=	मारने वाला
सञ्जातः	=	हो गया
निरामयाः	=	रोग रहित

अभ्यासः

1. निम्नलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत –

- (क) साम्प्रतं संसारे किं व्याप्तम् अस्ति ?
- (ख) आयुधानां संग्रहः विश्वं कुत्र नयति ?
- (ग) विद्वेषस्य कारणानि कानि कानि सन्ति ?
- (घ) संसारे किमर्थं विश्वबन्धुत्वस्य आवश्यकता अस्ति ?
- (ङ.) शान्तये के प्रयत्नशीलाः सन्ति ?

2. निम्नलिखितानां पदानां लिङ्गं विभक्तिं वचनं च लिखत ।

- (क) शान्तिमयाय
- (ख) सम्बन्धानाम्
- (ग) समस्याभिः
- (घ) कुटुम्बकम्
- (ङ.) सुखिनः

3. निम्नलिखितानां पदानां धातुं लकारं पुरुषं वचनं च लिखत ।

- (क) सम्भवति
- (ख) दृश्यते
- (ग) वर्तते
- (घ) कुर्यात्
- (ङ.) प्रवहति

4. वर्गेषु भिन्नप्रकृतिकं पदं चिनुत ।

उत्तराणि

- (क) भावः, भवति, लाभः, संघः, उद्योगः । =
- (ख) प्रति, विश्वस्मिन्, देशे, अखिले, संसारे । =
- (ग) रक्तम्, रुधिरम्, जलम्, शोणितम्, लोहितम् । =
- (घ) वसुधा, वसुन्धरा, धरा, जरा, पृथ्वी । =
- (ङ.) स्मरणीयम्, पठनीयम्, करणीयम्, आदरणीयम्, जयम् । =

5. कोष्ठान्तर्गतानां पदानाम् उपयुक्तविभक्तिप्रयोगेन अनुच्छेदं पूरयत ।

समाजे(अनुशासन) उल्लंघनं विकासस्य प्रक्रियां बाधते । न केवलं समाजस्य(कल्याण), अपितु निजहिताय अपि अस्य आवश्यकता अस्ति । यदा कोऽपि(देश) अनुशासनस्य अवमाननां करोति तदा व्यवस्थायां(दुष्प्रभाव) परिलक्ष्यते । परिणामस्वरूपं सर्वत्र अराजकतायाः अव्यवस्थायाश्च(राज्य) भवति । कुत्रापि न शान्तिः भवति न च(प्रगति) अनुशासनं विना । इदमेव अस्माकं(जीवन) केन्द्रस्थमस्ति । इदं सहयोगस्य(भावना) जनयति ।(एकता) स्थापयति । निस्संदेहम्(इदम्) सर्वत्र पालयितव्यम् ।

6. संस्कृतभाषया अनुवादं कुरुत -

- (क) अहिंसा परम धर्म है ।
- (ख) सब लोग समान हैं ।
- (ग) भेदभाव करना गलत है ।
- (घ) बन्धुत्व सुख का कारण है ।
- (ङ) हम सबको शान्ति के लिए प्रयास करना चाहिए ।

